

ГІДНІСТЬ І ЧЕСТЬ: ЇХ СУТНІСТЬ ЯК НАЙВИЩИХ СОЦІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ЛЮДИНИ

Анісімов О. І.

Проаналізована сутність людської гідності та честі, їх значущість для людини та суспільства з правової точки зору. Зазначено, що гідність і честь, передусім як моральні й соціокультурні цінності, у своїй основі мають нематеріальний, а також матеріальний інтерес, що обумовлює еволюцію їхнього правового захисту.

Ключові слова: гідність, честь, соціальні цінності, людина.

Проанализирована сущность человеческого достоинства и чести, их значимость для человека и общества с правовой точки зрения. Указано, что достоинство и честь, прежде всего как моральные и социокультурные ценности, в своей основе имеют нематериальный, а также материальный интерес, что обуславливает эволюцию их правовой защиты.

Ключевые слова: достоинство, честь, социальные ценности, человек.

The essence of human dignity and honor, their importance for individuals and society from a legal point of view. It is noted that the dignity and honor as primarily a moral and socio-cultural values basically immaterial and material interests resulting in the evolution of their legal protection.

Keywords: *dignity, honor, social values, people.*

Сьогодення характеризується зневажливим ставленням членів нашого суспільства до таких найважливіших особистісних людських цінностей, якими є честь і гідність. Незважаючи на те, що ці особисті права (блага) охороняються нормами основних законодавчих актів країни (Конституції, Цивільного та Кримінального кодексів тощо), стан забезпечення правового захисту розглядуваних цінностей є вкрай незадовільним [1, 248].

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Як відомо, цінність будь-чого визначається значущістю для суб'єкта того, що складає цінність. Гідність і честь, безумовно, мають власну цінність, оскільки вони є похідними від природи самої людини. У сучасній моральній і політико-правовій свідомості гідність і честь людини визнаються основоположними цінностями демократичного суспільства. Тому порушення гідності та честі отримували відповідне до уявлень людей різних часів адекватне суспільне реагування й завжди були та залишаються об'єктом захисту як з боку моралі, так і з боку права [2, 40]. Зазначені обставини обумовлюють актуальність вибраної теми.

Особливого теоретичного й науково-практичного значення для розвитку вказаного дослідження мають праці таких провідних вчених, як: М. Акімова, А. Анісімова, О. Бандурки, Ю. Бауліна, В. Бортник, В. Борисова, С. Бородіна, В. Бортника, В. Голіни, С. Денисова, М. Заславської, В. Іващенко, І. Лисенка, Т. Орешкіної, П. Сердюка, С. Тихонові, Г. Чеботарьової, А. Церковної, С. Шимона, К. Ярошенка та ін. Однак незважаючи на те, що в цьому напрямку вже є певна наукова база й набуто значного досвіду в дослідженні гідності та честі, їх правова природа все ж потребує дальшого теоретичного розроблення.

Отже, метою цієї роботи є здійснення загальної характеристики сутності дефініцій гідності й честі, а також з'ясування процесу спроможності права забезпечити належну реалізацію та використання цих цінностей у суспільному житті кожної людини в умовах глобальної трансформації людства.

Кожній особі, кожному учаснику суспільних відносин притаманні такі цінності, як честь і гідність. У сучасній правовій літературі й у законодавстві України до володільців права на повагу честі й гідності міститься більш диференційований підхід. Наприклад, трапляються такі поняття: честь і гідність Президента України (ст. 105 Конституції України, ст. 9 Закону України «Про Президента Української РСР»); честь і гідність народного депутата і членів його сім'ї (ст. 43 Закону України «Про статус народного депутата України»); честь і гідність адвоката (ст. 10 Закону України «Про адвокатуру»); честь і гідність працівника міліції (ст. 21 Закону України «Про міліцію»); честь і гідність журналістів (ст. 43 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»); честь і гідність педагогічних і наукових працівників (ст. 55 Закону України «Про освіту»); честь і гідність біженця (ст. 12 Закону України «Про біженців») [3, 56]. Право на повагу до особи охоплює й право на повагу честі та гідності дитини, а тому є цілком прийнятним уживання в законодавстві понять «честь» і «репутація» дитини (ч. 1 ст. 16 Конвенції про права дитини) [4, 394]; честь і гідність народу [5, 19] і т.д.

Слід відзначити, що честь і гідність - поняття досить широкі за змістом і глибоко діалектичні за своєю природою. Вони можуть сприйматися у сферах моральної свідомості, етики і права [6, 81].

Розвиток цивілізації показує, що честь і гідність, будучи тісно взаємопов'язаними поняттями, поперемінно брали на себе роль лідера в системі соціального ранжирування. У період демократичних перетворень домінуюче становище в їх взаємодії має гідність, яка виражає загальну та фундаментальну закономірність сучасного громадянського суспільства щодо соціальної цінності кожного його члена.

Відповідно до філософських поглядів гідність є сутнісною категорією моральної свідомості, нерозривно пов'язаною з моральними відносинами та моральною практикою, і займає центральне місце в системі категорій етики [7, 47].

Гідність є багатогранним явищем. Ця властивість обертається для неї багатозначністю поняття не тільки у філософії, психології, етиці, а й у праві. Так, С.А. Чернишова, досліджуючи захист честі й гідності громадян, використовує у своїй роботі термін «гідність» у кількох значеннях: і як форму суспільної, моральної свідомості; і як суспільну властивість, що складається з різних корисних властивостей і якостей особи; і як похідне від більш широких понять: «моральність», «мораль»; і як категорію марксистської етики; і, нарешті, як відповідну свідомість і почуття людини [8, 6, 7, 8, 26].

Такі ж самі значення гідності в тих чи інших варіаціях або в тому чи іншому обсязі надаються в теоретичній літературі й цілим рядом інших авторів. Але з яких

позицій не розглядалася ця категорія, вона нерозривно пов'язувалася з цінністю людини, яка і є тією спільною властивістю, що дозволяє не тільки об'єднати всі її значення в один зміст, а й виявити її сутність.

Слід зазначити, що в основі значення гідності лежить єдине поняття, конституційне право на повагу якого закріплено за будь-яким представником людського роду. Статус гідності як найвищої соціальної цінності вказує на її природне, культурне, суспільне й особисте значення (значущість) для людини. Не випадково в юридичній літературі зазначається, що визнання суспільством гідності особи означає певну оцінку всіх моральних якостей, якими вона володіє [8, 7], тому в Конституції України й закріплюється право «кожного» на повагу саме «його» гідності.

Використовуючи стосовно гідності таку характеристику, як «соціальна цінність», необхідно звернути увагу на її значення щодо наявності в цій категорії об'єктивної та суб'єктивної сторін, що не заперечується ні у філософській, ні в юридичній літературі [9, 12-13]. В юридичній літературі зміст гідності викладається таким самим чином, тобто з використанням об'єктивної (зовнішньої) та суб'єктивної (індивідуальної), або внутрішньої, сторін. Зміст поняття гідності має соціальний аспект, як з об'єктивної, так і зі суб'єктивної сторони, що й необхідно враховувати в ході вироблення його поняття.

Закріплення на конституційному рівні правового статусу гідності й честі як найвищих соціальних цінностей свідчить не тільки про те, що стара, традиційна філософська точка зору на гідність як на певну моральну цінність, точка зору, покладена в основу поглядів багатьох правознавців, яка зберегла значення до наших днів, отримала своє юридичне закріплення, а й про те, що таке уявлення про гідність є свого роду доказом того об'єднувального начала, до якого прагнули вчені різних наукових напрямків. Досвід дослідження показує, що єдине всеосяжне визначення гідності виробити практично неможливо внаслідок її специфіки, а тому безліч моделей, створених теоретиками, мають право на існування. Однак, на наш погляд, усі вони потребують певного об'єднувального вихідного положення, яким можна вважати поняття «цінність», що є до цього часу не тільки складовою аксіології, а й значущою правовою категорією [3, 67].

Цілковитим підходом до честі й гідності як до особистісних цінностей є й таке конституційне визначення, як «найвищі соціальні».

В юридичній літературі його значення має різний правовий відтінок. Так, Н.П. Осипова відмічає, що поняття «найвища соціальна цінність» означає, що саме людина є мірою змісту й місця будь-яких соціальних відносин, а тому все, що її стосується, має основоположний соціальний зміст [10, 73]. Інакше розкриває сутність цих понять Р.О. Стефанчук, звертаючи увагу на те, що право на честь і гідність як на найвищі соціальні цінності є природним правом особи й тому незалежно від її становища в суспільстві підлягає всебічному правовому захисту [9, 14].

Такі властивості честі й гідності є безперечними, а тому конституційне визначення «найвищі» цінності цілком відповідають науковим уявленням. Інколи в літературі до слова «цінність» застосовуються визначення: «вічні», «неминуці», що за змістом є більш вузькою характеристикою, яка лише частково відбиває їх суть.

Отже, конституційне визначення «найвища соціальна цінність» - це не просто гарне й звучне, а обґрунтоване

в наукових джерелах визначення гідності й честі. Визначення честі й гідності через поняття «найвища соціальна цінність» служать не тільки свого роду гарантом бережного й поважливого ставлення до їх носія й доказом нового аксіологічного підходу до їх інтерпретації, а й виразом їх особливого правового статусу.

Досліджуючи поняття честі, слід насамперед звернути увагу на те, що в юридичній доктрині бракує єдності поглядів щодо походження цього терміна. Так, на думку В.А. Малахова, слово «честь» тісно пов'язане зі словом «частина» й означає, що кожний індивід, маючи честь або як ученого, або як робітника, або як інтелігента, або як воїна, або як члена певного клубу чи партії тощо, має свою частину в повазі, у славі й доброму імені тієї чи іншої групи людей. Саме звідси цей автор і виводить тісний зв'язок поняття честі з поняттям репутації (від лат. *reputatio* - обмірковування, роздум) у вигляді загальної думки, що складається в суспільстві стосовно особи або колективу. «Людина честі повинна піклуватися як про репутацію групи, до якої вона належить, так і про власну свою репутацію й відповідати особисто висоті вимог честі, яка належить їй як членові групи» [11, 183], - зазначає філософ.

Не заперечуючи висновку про тісний зв'язок честі й репутації, вважаємо, що важко погодитися з цією думкою автора й знайти тісний зв'язок слова «честь» і слова «частина». Це вдало спростовується в роботах такого філософа, як Т. Ліппс, який відмічав, що «моя честь може бути тільки моєю честю... Інші люди, хоча й можуть підтверджувати її в мені, але не в змозі «дати мені її». Так само на мене не може бути перенесена честь мого стану. Ні та пошана, якою я користуюсь з боку осіб мого стану, ні та, яка віддається моєму станові, не можуть мені честі, якщо в мені її немає» [12, 130].

Наведені міркування свідчать про труднощі в інтерпретації честі як на етимологічному, так і на правовому рівні, що викликане причинами об'єктивного характеру, які криються в сутності цього багатопланового явища об'єктивної дійсності. Тому для юристів честь - це:

- і відображення якостей особи в суспільній свідомості, яке супроводжується позитивною оцінкою суспільства [13, 11];
- і сукупність вищих загально визнаних моральних принципів, якими керується людина у своїй суспільній і особистій поведінці, і те, що вона є соціальним відображенням особистості [14, 6];
- і оцінке судження про дану людину та про її соціальну діяльність; позитивна громадська думка про моральні якості конкретної особи (репутація, реноме) [15, 33];
- і суспільна оцінка соціальних, моральних і духовних якостей особи [16, 199] і т. ін.

Усе це разом узятє дає достатню підставу для констатації факту про наявність проблеми щодо розроблення поняття «честь», утруднює його однозначне тлумачення й впливає на правильність застосування норм, які регулюють пов'язані з ним особисті немайнові відносини. На це вже неодноразово зверталась і звертається увага в науковому світі [17, 235].

Проте слід зазначити, що наведені різні поняття можуть бути легко використані як основа до певного наукового порівняльного дослідження. І це дозволяє зробити висновок про те, що безліч феноменів, які приписуються поняттю «честь», відбивають цілком об'єктивну картину, а відмічена вище різна термінологія наукової літератури щодо цієї категорії може бути без утруднень подолана

шляхом консенсусу в їх інтерпретації та вироблення загально визнаного значення, яке б дозволило відобразити його сутність. Це показує досвід, набутий у ході дослідження поняття «гідність». При цьому слід підкреслити, що не обов'язково уніфікувати всі дефініції, до чого нерідко прагнуть в окремих наукових роботах автори, які над усе цінують «однаковість», начебто неодмінно й в усьому потрібну для наукової інтерпретації. Набагато важливішим є інше: як, з одного боку, наукова теорія сприймає правотворчу діяльність, а з іншого боку, як у нормативно-правових актах використовується науково-понятійний апарат.

Не однастайні юристи й у розумінні самого характеру тієї оцінки, яка визначає честь як правову категорію. Усе це свідчить про те, що критерії оцінки, що входять до поняття честі, багатоманітні й відобразити їх одним визначенням практично неможливо. Тому в науці «честь» і «гідність» стали розглядати у двох аспектах: з об'єктивного (зовнішнього) боку та з суб'єктивного (внутрішнього) боку. З аналогічним становищем ми вже стикалися, досліджуючи гідність.

Честь і гідність належать до цінностей духовного світу людини, а тому вони, як і інші цінності, об'єктивні за змістом, оскільки зумовлені всією сукупністю обставин життя людей і виражають об'єктивну необхідність духовного освоєння ними оточуючого їх природного й соціального світу. Водночас духовні цінності суб'єктивні за формою, оскільки виступають як прояви внутрішнього світу людей, їх суспільної та індивідуальної свідомості й самосвідомості.

З урахуванням викладеного, цілком з'ясовною й правильною, на наш погляд, є характеристика як честі, так і гідності, зі суб'єктивної та об'єктивної точок зору. Такий підхід дозволяє більш чи менш абсолютним чином дати їм належну інтерпретацію. При цьому слід особливо відмітити, що й суб'єктивний, і об'єктивний критерії оцінки честі й гідності мають не тільки суто теоретичне значення, а й знаходять своє практичне застосування. Так, М.С. Малєїн зазначає, що в конкретних випадках використовуються обидва ці критерії: суб'єктивний для оцінки духовного блага з позиції потерпілого, його індивідуальних поглядів, особливостей, а об'єктивний для визначення його суспільної значущості. За його ж прикладом, якщо ініціатива захисту порушеного блага особистого характеру належить самому громадянинуві й він керується власною суб'єктивною думкою, то суддя не може відмовити в прийнятті заяви про захист честі й гідності, керуючись тільки об'єктивним критерієм [18, 16].

Отже, розкриття поняття честі з урахуванням її об'єктивного й суб'єктивного аспектів має досить істотне юридичне значення. Інтерпретуючи честь в об'єктивному розумінні, слід відмітити, що це не сама суспільна оцінка, а цінність, яка підлягає оцінці, яка спрямовується від суспільства до особи та ґрунтується на інформації про особу, її поведінку. Джерелом такої інформації є не думки особи, а соціально значущі факти, які визначаються характером існуючих суспільних відносин, зокрема моральних, етичних, релігійних та ін., рівнем духовної культури людей, їх соціальними ідеалами, розумінням ними сенсу власного життя. Як правильно зазначається в літературі, отримана інформація зіставляється з інформацією про суспільні потреби, критерії добра і зла, справедливості, совісті, обов'язку, суспільного ідеалу [19, 11].

Честь у суб'єктивному розумінні слова іноді назива-

ють особистою честю. Розкриваючи її характеристику, автори зазначають, що вона полягає в здатності людини оцінювати свої вчинки, стримувати в собі егоїстичні, аморальні прагнення й наміри, здійснення яких у цьому суспільстві розцінювалося б як безчестя, і в здатності діяти в моральному житті відповідно до прийнятих у цьому суспільстві моральних норм, правил і вимог [20, 12].

Слід особливо відзначити, що суб'єктивний аспект честі не існує у відриві від об'єктивного аспекту, а тісно пов'язаний з останнім і формується на його підґрунті: «Коли моральні ідеї суспільства стають внутрішніми переконаннями людини, - пише І. Стрем'якова, - вони набувають особистого характеру, виступаючи внутрішньою спонукою, мотивом її моральної поведінки. Так соціальне переходить в індивідуальне. Усвідомлення людиною своєї суспільної оцінки стає внутрішнім мотивом, яким вона починає керуватися у своєму практичному житті й моральній діяльності. Тут же в категорії честі проявляється її мотивуючий характер. Коли ж моральний вчинок здійснюється, суб'єктивне - мотив - знову стає соціальним» [21, 100].

Зважаючи на викладене й беручи за основу те принципово нове в розумінні сутності честі й гідності, що відображає блок міжнародно-правових документів, Конституція України й новий Цивільний кодекс України, можна зробити такий висновок:

- гідність - найвища соціальна цінність, яка свідчить, з одного, об'єктивного, боку, про значущість людини для суспільства з точки зору її моральних, духовних, фізичних (природних) якостей, тобто значущість індивіда як людини, як представника людства незалежно від належності до тієї чи іншої соціальної спільноти, групи та становища в суспільстві, а з іншого, суб'єктивного, боку - про особистісну значущість для особи її моральних, духовних, фізичних (природних) якостей незалежно від соціальної належності до тієї чи іншої спільноти людей і становища в суспільстві, про усвідомлення й почуття цієї значущості [3, 82];

- честь - це найвища соціальна цінність, яка свідчить, з одного, об'єктивного, боку, про значущість особи для суспільства, визначувану в процесі суспільної життєдіяльності людей у зв'язку з її належністю до тієї чи іншої конкретної групи: соціальної, професійної, національної та ін.; а з іншого, суб'єктивного, боку - про особистісну значущість особи як представника соціальної, професійної, національної та іншої конкретної групи людей, визначувану на основі власного внутрішнього духовного світу, суспільної та індивідуальної свідомості й самосвідомості [3, 82-83].

Така інтерпретація гідності й честі дозволяє достатньо мірою відобразити їх правовий статус як об'єктів права, оскільки, по-перше, з визначень видно, що вони не тільки «особисті немайнові блага», а «найвищі соціальні цінності», що свідчить не тільки про особисту значущість для людини, а й про природне, культурне й суспільне значення, що якнайбільше відбиває суть досліджуваних категорій і логічно передбачає особливий юридичний режим їх використання й охорони.

Література

1. Качала І.І. Кримінальна відповідальність за вчинення злочинів проти честі та гідності особи / І.І. Качала / Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. - Випуск 55. - Одеса: Юридична література, 2010 - С. 248-252.
3. Жданенко С.Б. Правовий захист честі й гідності:

історія та сучасність / С.Б. Жданенко / Вісник НТУ «ХП». Серія: філософія. - Харків: НТУ «ХП». - 2012. - № 43 (949). - С. 40-47.

4. Церковна А.О. Гідність і честь у цивільному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Антоніна Олексіївна Церковна. - К.: Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, 2003. - 194 с.

5. Международная защита прав и свобод человека: Сборник документов. - М.: Юрид. лит. - 1990. - 672 с.

6. Монахов В.Н. Материалы международной научно-практической конференции «Защита чести, достоинства и деловой репутации: право и средства массовой информации» (Публикации Центра «Право и средства массовой информации»). - [Электронный ресурс]: <http://www.medialaw.ru/publications/books/honour/honour71.html>.

7. Лагутіна І.В. Право працівника на трудову честь і гідність як особисте немайнове трудове право / І.В. Лагутіна // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия: Юридические науки. - 2012. - Т. 25 (64). - № 1. - 2012. - С. 80-86.

8. Профессиональная этика сотрудников правоохранительных органов: Учебное пособие / Под ред. А.В. Опалева и Г.В. Дубова. - М.: Щит-М, 1998. - 327 с.

9. Чернышева С.А. Защита чести и достоинства граждан. - М.: Московский рабочий, 1974. - 96 с.

10. Стефанчук Р.О. Цивільно-правовий захист честі, гідності та репутації: дис. канд. юрид. наук / Національна академія наук України. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. - К., 2000. - 222 с.

11. Осипова Н.П. Конституційні засади соціальних критеріїв реалізації прав і свобод людини // Актуальні проблеми формування правової держави в Україні (До 50-ї річниці конвенції про захист прав людини та основних свобод): Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. У 2-х частинах. - Ч. 1. - Х., 2000. - С. 72-76.

12. Малахов В.А. Этика: Курс лекцій: Навчальний посібник. - К.: Либідь. - 1996. - 304 с.

13. Липпс Т. Основные вопросы этики. - СПб., 1905. - 392 с.

14. Эрделевский А. Защита деловой репутации // Закон. - 1998. - № 11/12. - Ноябрь-декабрь. - С. 103-106.

15. Домбровський І.П. Честь, гідність, ділова репутація. Духовні складові особи чи юридична зброя // Юридичний вісник України. - 2000. - № 20(256). - 18-24 травня. - С. 6.

16. Безлепкин Б.Т. Судебная защита чести и достоинства граждан в охранительных отношениях // Правоведение. - 1990. - № 1. - С. 32-29.

17. Гражданское право Украины: В 2-х частях. Часть 1 / А.А. Пушкин, В.М. Самойленко, Р.Б. Шишка и др. / Под ред. А.А. Пушкина, В.М. Самойленко. - Х.: Основа, 1996. - 440 с.

18. Стефанчук Р. Захист честі, гідності та ділової репутації в проекті нового Цивільного кодексу України: переваги та недоліки // Вісник Української академії державного управління при Президентіві України. - 2000. - № 1. - С. 235-245.

19. Малейн Н.С. Охрана прав личности советским законодательством / Отв. ред. А.И. Масляев. - М.: Наука, 1985. - 165 с.

20. Белявский А.В., Придворов Н.А. Охрана чести и достоинства личности в СССР. - М.: Юрид. лит., 1971. - 208 с.

21. Анисимов А.Л. Честь, достоинство, деловая репутация: гражданско-правовая защита. - М.: Юристъ, 1994. - 80 с.

22. Стремякова И. Честь и достоинство - категории марксистской этики / И. Стремякова // Категории марксистской этики. - М.: Мысль, 1965. - С. 94-189.

Анісімов О.І.,
ад'юнкт кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права НАВС
Надійшла до редакції: 18.09.2014

УДК 343.98:343.72

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ЖЕРТВ ШАХРАЙСТВ

Афанасенко С. І.

Дослідження факторів, що обумовлюють віктимну поведінку жертв шахрайств, дало можливість розглянути, насамперед, особливості конкретної життєвої ситуації, в основі якої лежить взаємодія особи й середовища: 1) характеристика двох сторін, що беруть участь у ній: соціальне середовище та особа потерпілого; 2) сам процес взаємодії, як саме він відбувається: злочинець - потерпілий. Віктимогенні ситуації, що призвели до вчинення шахрайства: особистісно-формуєчи (ситуації, що здійснюють вплив на формування підвищеної віктимності жертв шахрайств); предкримінальні (ситуації, що склалися безпосередньо перед злочинном); криміногенно-віктимні (ситуації, що складаються під час вчинення злочину); посткримінальні (ситуації, що розвиваються після вчинення злочину).

Ключові слова: шахрайство, віктимна поведінка, жертва, злочин, механізм злочину.

Исследование факторов, обуславливающих виктимное поведение жертв мошенничеств, позволило

© С.І. Афанасенко, 2014

рассмотреть, во-первых, особенности конкретной жизненной ситуации, в основе которой лежит взаимодействие личности и среды: 1) характеристика двух сторон, участвующих в ней: социальная среда и личность потерпевшего; 2) сам процесс взаимодействия, как он происходит: преступник - потерпевший. Виктимогенные ситуации, приведшие к совершению мошенничества: личностно-формирующие (ситуации, оказывающих влияние на формирование повышенной виктимности жертв мошенничества); предкриминальные (ситуации, сложившиеся непосредственно перед преступлением); криминогенно-виктимные (ситуации, складывающиеся при совершении преступления); посткриминальные (ситуации, развивающиеся после совершения преступления).

Ключевые слова: мошенничество, виктимное поведение, жертва, преступление, механизм преступления.

Investigation of factors contributing to victim behavior of fraud victim made it possible to consider, firstly, the

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**